

POSTPANDEMIJSKI OPORAVAK: RAZVOJNI IZAZOVI HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Galović, Stjepan

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:233908>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-20**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Preddiplomski sveučilišni studij, Marketing

Stjepan Galović

**POSTPANDEMIJSKI OPORAVAK: RAZVOJNI IZAZOVI
HRVATSKOG GOSPODARSTVA**

Završni rad

Osijek, 2022. godina

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij, Marketing

Stjepan Galović

**POSTPANDEMIJSKI OPORAVAK: RAZVOJNI IZAZOVI
HRVATSKOG GOSPODARSTVA**

Završni rad

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG: 1311028972

email: sgalovic@efos.hr

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

Osijek, 2022. godina

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics in Osijek
Undergraduate Study, Marketing

Stjepan Galović

**POSTPANDEMIC RECOVERY: DEVELOPMENT
CHALLENGES OF CROATIAN ECONOMY**

Final paper

Osijek, 2022

**IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA**

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Stjepan Galović
JMBAG: 131102892
OIB: 19208136681
e-mail za kontakt: stjepan.galovic908@gmail.com
Naziv studija: Mediinformski studij marketinga
Naslov rada: Obstipandemijski oporavak: vlasnički izazovi hrvatskog gospodarstva
Mentor/mentorica rada: izr. prof. dr. sc. Katala Križevčanin

U Osijeku, 18. rujna 2022. godine

Potpis Stjepan Galović

Postpandemijski oporavak: razvojni izazovi hrvatskog gospodarstva

SAŽETAK

Predmet su ovog završnog rada ekonomske krize kroz povijest s njihovim najvažnijim obilježjima. Posebno se analizira ekonomska kriza nastala kao posljedica izbijanja pandemije virusa COVID – 19. Objašnjen je teorijski pristup makroekonomskog odgovora zemalja na takvu krizu. Navode se gospodarske mjere koje je uvela Republika Hrvatska kako bi ublažila posljedice krize. Analizom su obuhvaćena kretanja najvažnijih ekonomskih pokazatelja: bruto domaćeg proizvoda, inflacije i zaposlenosti te projekcije njihovih kretanja u budućem razdoblju. U radu se pokušava predvidjeti koji su najveći rizici oporavka gospodarske aktivnosti Republike Hrvatske u postpandemijskom razdoblju. Prilikom analize u najvećoj mjeri koristilo se teorijskim okvirom prethodnih istraživanja, s naglaskom na recentnu domaću literaturu o ekonomskim krizama općenito, aspektima koronakrize u Hrvatskoj kao i projekcijama kretanja gospodarske aktivnosti u budućnosti. Cilj je ovog rada pokušati obrazložiti koje mjere Republika Hrvatska poduzima kako bi svoju razinu gospodarske aktivnosti vratila na ekonomski najuspješniju 2019. godinu.

Ključne riječi: pandemija, hrvatsko gospodarstvo, bruto domaći proizvod, oporavak, gospodarska kriza

Postpandemic recovery: Development Challenges of Croatian Economy

ABSTRACT

The subject of this thesis is economic crises throughout history and their main features. In particular, the economic crisis caused by the outbreak of the COVID -19 virus pandemic is analyzed. In this paper, the theoretical approach of the macroeconomic response of countries to such a crisis is explained. It also discusses the economic measures taken by the Republic of Croatia to mitigate the consequences of the crisis. The analysis includes the development of the main economic indicators: GDP, inflation and employment - as well as projections of their development in the future. The paper tries to predict what are the main risks for the recovery of economic activity of the Republic of Croatia in the post-pandemic period. The analysis is largely based on the theoretical framework of previous research and focuses on recent domestic literature on economic crises in general, aspects of the Corona crisis in Croatia, and projections for economic activity in the future. The objective of this paper is to explain what measures the Republic of Croatia is taking to regain the level of economic activity in 2019, the most successful year economically.

Keywords: pandemic, Croatian economy, gross domestic product, recovery, economic crises.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2 METODOLOGIJA RADA	2
3 EKONOMSKA KRIZA	3
3.1. Definiranje pojma ekonomske krize	3
3.2. Ekonomska kriza u uvjetima pandemije COVID-19	5
4 ODREDNICE EKONOMSKE POLITIKE	8
4.1 Makroekonomski odgovor na gospodarsku krizu uzrokovanu COVID-19	8
4.2 Gospodarske mjere za ublažavanje krize u Hrvatskoj	12
4 POKAZATELJI GOSPODARSKOG OPORAVKA	15
5.1 Bruto domaći proizvod.....	15
5.2 Zaposlenost.....	19
5.3 Inflacija.....	20
5.4 Turistički pokazatelji.....	24
6 POST-PANDEMIJSKI IZAZOVI	26
7 ZAKLJUČAK	30
8 LITERATURA	32

1. UVOD

2020. godina u povijesti će ostati zabilježena kao godina u kojoj je svijet “stao na trenutak”. Službeni početak pandemije COVID-19 (takozvanog koronavirusa) započeo je u prosincu 2019. godine u gradu Wuhan, u provinciji Hubei u Kini. Kao odgovor na novonastalu situaciju, države su bile primorane donijeti razne mjere s ciljem zdravstvene zaštite stanovništva, sprječavanja širenja virusa i smanjenja smrtnih ishoda zaraze. Posljedično, nastala zdravstvena kriza dovela je do pada ekonomske aktivnosti na što su države također morale odgovoriti određenim gospodarskih mjerama koje su bile financirane sredstvima koja nisu bila planirana u njihovim proračunima. Kao posljedica COVID-19 pandemije, u svijetu se pojavila nova ekonomska kriza. U takvim uvjetima Republika Hrvatska morala je intervenirati kako bi sačuvala razinu ekonomske aktivnosti, a neki od njezinih najvažnijih pokazatelja su bruto domaći proizvod (BDP), radna mjesta odnosno zaposlenost, inflacija.

Budući da pandemija službeno još nije završila, ne mogu se točno utvrditi dugoročne posljedice krize koju je COVID-19 uzrokovao. Ovim se završnim radom nastoji analizirati postojeće stanje gospodarstva Republike Hrvatske i njezina gospodarska otpornost na izazove ekonomske krize. Može se istaknuti kako je gospodarska „osnovica“ bila izuzetno slaba i narušena nakon posljednje financijske i ekonomske krize iz 2008. godine i, nakon ulaska u Europsku uniju, hrvatsko je gospodarstvo napokon počelo ostvarivati dobre gospodarske pokazatelje te jačati svoju (izvoznju) konkurentnost. Može li hrvatsko gospodarstvo biti otporno i u kojoj mjeri na novu krizu, a u uvjetima već teškog „miraza“ posljednje krize, pokušat će se odgovoriti kroz ovaj rad.

2 METODOLOGIJA RADA

Predmet je istraživanja ovog rada ekonomska kriza izazvana širenjem virusa COVID-19, upravljanje ekonomskom krizom u Republici Hrvatskoj, kretanje odabranih ekonomskih pokazatelja te osvrt na projekcije daljnjeg kretanja gospodarske aktivnosti u Hrvatskoj.

Cilj je ovog rada analizirati utjecaj pandemije virusa COVID-19 na neke od najvažnijih ekonomskih pokazatelja te prikazati izazove s kojima se Hrvatska suočava uslijed ekonomskog oporavka iz novonastale krize.

Za pisanje ovog rada korišteni su sekundarni izvori podataka, kao što su, znanstveni i stručni radovi te članci. Također, korišteni su podaci Državnog zavoda za statistiku (DZS), Hrvatske narodne banke (HNB), Europske komisije (EK) i Međunarodnog monetarnog fonda (MMF). Valja napomenuti kako je rad pisan u vrijeme kada je pandemija i dalje u tijeku, tako da se većinom oslanja na literature objavljenu od 2020. godine. U ovom radu najviše se koriste metode deskripcije, odnosno opisivanja. Uz navedenu metodu, metoda analize i sinteze su također bile ključne u donošenju nekih zaključaka. Budući da je su u radu istraživane razlike između lokalnog i međunarodnog okruženja, veliku uloga imala je i komparativna metoda istraživanja kojom su se uspoređivala određena obilježja jednog odnosno drugog.

U prvome poglavlju definira se pojam ekonomske krize, što najčešće uzrokuje pojavu iste te na koji način i gdje je ekonomska kriza najosjetljivija u uvjetima pandemije COVID-19. Nadalje, objašnjeni su i dani odgovori na razna pitanja vezana uz makroekonomsku politiku i koji je odgovor makroekonomska politika koristi u borbi protiv kriza uzrokovane COVID-19, Sljedeće poglavlje govori o čimbenicima gospodarske stabilnosti, odnosno bruto domaćem proizvodu, zaposlenost, inflaciji te ostalim turističkim pokazateljima; kako se oni mijenjaju, kako utječu na pandemijsku krizu i gospodarsko stanje u naciji. Također, objašnjeni su pokazatelji gospodarskog oporavka nacije uzrokovane pandemijom. Naposljetku, prikazani su izazovi koje post-pandemijsko vrijeme donosi i analiza na koji bismo se način najbolji mogli i trebali, uspješno, boriti u uvjetima pandemijske krize.

3 EKONOMSKA KRIZA

Kriza se može pojaviti u raznim oblicima i utjecati na pojedince, grupe, ponašanja, aktivnosti i ostale pojedinosti s kojima se svakodnevno suočavamo. Sasvim je normalno da se često nalazimo u takvim situacijama gdje najčešće prevladava nešto negativno, no to nužno ne mora biti tako. Kriza možemo interpretirati kao situaciju u kojoj pokušavamo obrambenim mehanizmima i raznim aktivnostima pospješiti i umanjiti utjecaj bilo kakve krize na prvenstveno nas pojedince, pa onda i na skupine ljudi i cijeli svijet općenito. Prema Ivanović (2014, u: Galtung, 2009:164), navedena je podjela za savladavanje kriznih situacija, a značajne su sljedeće: opažanje, razumijevanje i razmatranje karakteristika činjeničnog stanja kriznog područja; proučavanje uzorka i posljedica; utvrđivanje metode rada za savladavanje krizne situacije (interesi društva, uvjet za povećanje životnog standarda i društvenog razvoja, učvršćivanje privrede, davanje važnosti kulturi, obrazovanju i istraživanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti te zaštiti ranjivih skupina stanovništva, praćenje odnosa vojnih izdataka i troškova za obrazovanje / zdravstvo, razmjena informacija, sloboda izražavanja, kreativnost, kritičko mišljenje – razmatranje osjetljivih tema, javno i stručno problematiziranje važnih i nepopularnih pitanja dobrovoljnim neslaganjem u nastojanju da se problem riješi, inicijative relativno neovisne o vlasti, uspostava stručnih i sposobnih timova u kojima su upravljači rukovođeni javnim, a ne privatnim interesima, usklađivanje mogućnosti s ciljevima, demistifikacija politizacije, oslobađanje od ideoloških naslaga izbavljenje društva iz stega siromaštva, straha, poniznosti i pokornosti, obrazovanje samosvjesnih i slobodnih pojedinaca); kontrola kriznih situacija; ostvarivanje pretpostavki mira (uvjeti za beskonfliktni razvoj, integracijske procese i prosperitetni razvoj). Ekonomska kriza, bila internacionalna ili lokalna, jedan je od ključnih čimbenika koji potiče velike promjene u dosadašnjim ekonomskim strukturama. Ista pred Hrvatsku stavlja velike izazove obzirom da se krizi često ne mogu oduprijeti ni ekonomski visoko razvijene svjetske velesile poput Sjedinjenih Američkih država i Njemačke.

3.1. Definiranje pojma ekonomske krize

Ekonomska teorija najviše je proučavala Veliku krizu koja je trajala od 1929. do 1933. godine, da bi zanimanje za istu prestalo 60-ih godina prošlog stoljeća zbog uvjerenja da „se krize ne mogu ponoviti, zato što su suvremene države navodno razradile preventivne stabilizacijske

mehanizme, koji takvu mogućnost isključuju, ili još radikalnije da problem nisu krize, nego antikrizna politika, koja samo dovodi do nepotrebne inflacije i tržišnih smetnji, a njih tržište automatski najbolje otklanja”, ističe Baletić (2009: 101-102). Ipak, ekonomska zbivanja koja su se pojavila krajem 2019. godine, kao posljedica novonastale zdravstvene situacije, ponovno su potaknula raspravu o ekonomskoj krizi. Prema Jurčiću (2021:933), „ekonomske krize su ‘sveti gral’ ekonomske znanosti, bez obzira na uzrok krize. One, na jednoj strani, otkrivaju stvarnu snagu gospodarstva, organiziranost i sposobnost države kao cjeline, a na drugoj strani, ispravnost i efikasnost ekonomskih politika, koje su provođene u prethodnim razdobljima” (Jurčić, 2021: 933). Prema Bariću (2016) ekonomska je kriza zastoj i pad gospodarske djelatnosti s vrlo teškim posljedicama za razinu proizvodnje, dohotka i zaposlenosti. Glavna su obilježja ekonomske krize pogoršanje gospodarske aktivnosti praćeno pretrpanosti tržišta neprodanom robom, padom cijena, padom vrijednosti vrijednosnica, nestašicom novca, nelikvidnošću, rastom kamatnih stopa, zaustavljanjem investicija, otpuštanjem radnika. Baletić (2009:102-103) ekonomsku krizu definira kao „prisilno, više ili manje stihijsko, prestrukturiranje ekonomskih i socijalnih odnosa, kada se kapitalistička dinamika gospodarske ekspanzije približi granicama iscrpljivanja postojećih ekonomskih resursa na osnovi dominantne tehnologije, a to u sebi sadrži nužnost pogoršanja odnosa među socijalnim akterima na štetu poduzetnika i vlasnika kapitala, i to smanjenjem poslovnih profita”.

U recentnoj povijesti ostat će zapamćena svjetska financijska kriza koja je započela 2007. godine krizom tržišta nekretnina u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), velikim gubitcima i stečajevima poduzeća iz financijskog sektora, a rezultirala je brojnim stečajevima poduzeća u realnom sektoru tijekom 2008. godine. Uzrok ove krize, opisuje Benić (2012: 848), bio je „nagli pad cijena nekretnina u SAD-u, koje su prije toga dugo rasle potpomognute relativno lakim načinom uzimanja kredita uz početno niske kamatne stope, ali s mogućnošću promjena”. S obzirom na to da dužnici nisu mogli podmirivati svoje obveze, a zajmoprincipi nisu bili svjesni potencijalnog rizika rasta kamatnih stopa, takozvani veliki balon (eng. *bubble*) počeo je popuštati i nastala je kriza s globalnim razmjerima. O ekonomskoj krizi koja je započela u SAD-u raspravlja i Babić (2008, 385-386) koji uzrokom smatra spekulacije na financijskim tržištima kao posljedica težnje za maksimiziranjem profita, objašnjavajući to na sljedeći način: špekulanti, očekujući poskupljenje određenog vrijednosnog papira, kupuju ga i tako ostvaruju zaradu, a gube ako u međuvremenu vrijednosnica pojeftini; uslijed provođenja ekspanzivne monetarne politike i smanjenja kamatnih stopa špekulanti povećavaju svoje kupnje; u takvim situacijama dužnosnici investicijskih banaka ostvaruju, također, milijunske nagrade; potražnja za vrijednosnicama raste kako sve više špekulanata ostvaruje dobre zarade;

posljedica je povećanje vrijednosti dionica ili obveznica poput balona koji u jednom trenutku pukne i tada cijene vrijednosnica počinju padati; špekulanti se žele riješiti vrijednosnica koje sada manje vrijede i tako povećavaju ponudu istih, ali i smanjuju njihovu cijenu. Budući da i špekulanti i brokeri posluju s kreditom, objašnjava dalje Babić (2008: 386), u novonastaloj situaciji ne mogu ih otplaćivati što banku dovodi u stanje nelikvidnosti u kojem ona ne može davati nove kredite. Konačno, kako se smanjuje mogućnost davanja kredita, opada mogućnost gospodarstva da zaposli proizvodne faktore, smanjuje se proizvodnja, a nezaposlenost povećava, što rezultira recesijom.

3.2. Ekonomska kriza u uvjetima pandemije COVID-19

Ekonomski posljedice koje su zahvatile cijeli svijet s početkom 2020. godine, i koje traju i dvije godine kasnije, uzrok pronalaze u zdravstvenoj krizi nastaloj pojavom novog virusa COVID-19. Kako bi se mogle analizirati karakteristike ekonomske krize, potrebno je prvotno definirati pandemiju. Starešinović (2021: 4-5) tako definira pandemiju kao neočekivanu pojavu koja može izrazito naštetiti gospodarstvu. Doista, s prijelaza 2019. na 2020. godinu zdravstvena situacija rapidno se mijenjala iz žarišta na ostatak svijeta i bilo je to stanje kakvo dugo nije svjedočeno. „Gospodarska kriza izazvana koronavirusom jedinstvena je u dosadašnjoj ekonomskoj povijesti po načinu i brzini nastanka, globalnom obuhvatu i posljedicama” (Čavrak, 2020: 3). Premda je cijeli svijet prvotno bio fokusiran na praćenje i suzbijanje zdravstvenih posljedica, s vremenom se COVID pandemija prelila na ekonomske aktivnosti svih gospodarstava. „Kao posljedica COVID-19 pojavila se i nova ekonomska kriza koja svojim specifičnim obilježjima odudara od kriza iz prošlosti” (Starešinović, 2021:1). Korištenje pojma ‘kriza’ Čavrak (2020: 4) opravdava time što je već u trenutku pisanja rada (2020. godine) bilo jasno „da će manifestacije, dubina i trajanje ekonomskih poremećaja biti dulje od tehničke definicije recesije (dva uzastopna kvartala pada BDP-a). U znanstvenim i akademskim raspravama pa i u javnim glasilima sve češće se govori o depresiji s prolongiranim trajanjem, sekularnoj stagnaciji i deflaciji ili stagdeflaciji što su sve izrazi koji vjernije opisuju ekonomsku krizu inducirani virusom COVID-19.” Nadalje, Starešinović (2021: 5) naglašava kako bi do krize došlo i da države nisu donijele mjere ograničavanja. Naime, „pojavom predostrožnosti i panike u ponašanju kućanstava i poduzeća zbog buduće nesigurnosti suočavanja s pandemijom, pojava cijelog niza šokova u gospodarstvu je neizbježna, a posljedično i pad ekonomske aktivnosti (Starešinović, 2021:5, prema Gourinchas, 2020).

Nastavno na ovo, bitno je malo dublje promisliti o stvarnim razlozima pojave ekonomske krize uslijed zdravstvene. Tako, primjerice, Rogić (2020) navodi pet izvora utjecaja pandemija koronavirusa na gospodarstvo: prvi je vrijeme i dohodak utrošeni za brigu o oboljelima kao i troškovi potpornih usluga; drugi su mjere poput ograničavanja kretanja, zatvaranja obrazovnih ustanova, poslovnih objekata i tvornica; treći je utjecaj psihološki (neizvjesnost koja oblikuje očekivanja ekonomskih subjekata o budućnosti i njihove ekonomske odluke); mjere ekonomske politike donesene s ciljem sprječavanja negativnih posljedica krize četvrti su izvor (one mogu biti izvor negativnih šokova ako su donesene pogrešno, ranija literatura nalaže da Vladine reakcije mogu izazvati i veće poremećaje u gospodarstvu nego virusi, a naravno mogu biti i pozitivne ako su prilagođene potrebama gospodarstva); i peti izvor posebno pogađa Hrvatsku kao malo otvoreno gospodarstvo, a podrazumijeva događanja u inozemstvu (otvorene ekonomije osjetljivije su na inozemne ekonomske šokove, a hrvatsko gospodarstvo na njih je posebno osjetljivo).

Nastavno na prethodno, Čavrak (2020) opisuje krivulju medicinskog šoka koji je inicirao ekonomsku krizu kroz šest faza: ispitivanje prvih slučajeva, prepoznavanje potencijala za kontinuirani prijenos, iniciranje pandemijskog vala, ubrzavanje pandemijskog vala, usporavanje pandemijskog vala i pripreme za buduće pandemijske valove. Prvi slučaj zaraze virusom COVID-19 u Hrvatskoj zabilježen je 25. veljače 2020. godine, dok je pandemija u svijetu proglašena 11. ožujka iste godine.

Nešto detaljnije, a nastavlja se na promišljanje uzroka krize i njezinog tijeka, može se pronaći u tvrdnji Jurčića (2021: 933) koji naglašava kako je ekonomska kriza izazvana pandemijom COVID-19 u svojim počecima bila vidljiva kroz, prije svega, prekid domaćih i još više međunarodnih proizvodnih lanaca, usporeno kretanje roba, ali i ljudi. Osim toga, novonastala ekonomska kriza uzrokovala je “velike šokove ponude i potražnje, gubitak produktivnosti, rast nezaposlenosti“ i slične negativne posljedice (Starešinić, 2021: 5). Sličnog su razmišljanja Rogić, Dumančić i suradnici (2020: 124) koji tvrde da se „šok ponude manifestira kroz smanjenje proizvodnje uslijed zatvaranja poduzeća kao mjera kontrole virusa, uslijed otpuštanja zaposlenih ili pak smanjenja njihove produktivnosti... uslijed pogođenosti gospodarstava trgovinskih partnera promatrane zemlje što uzrokuje nestašicu i visoke troškove intermedijarnih dobara. Šok potražnje multiplikativno se manifestira kroz smanjenje svih komponenti agregatne potražnje uslijed smanjenja prihoda ekonomskih subjekata, mjera ograničavanja kretanja te neizvjesnosti i korekcija očekivanja potrošača i investitora.” Prema Čavraku (2020) niti jedna dosadašnja ekonomska kriza, misleći pritom na Veliku depresiju iz

1929. - 1930. godine i Veliku recesiju iz 2008. - 2009. godine, nije se takvom brzinom proširila svijetom i uzrokovala duboki pad ekonomske aktivnosti.

Kako bi obuzdale širenje koronavirusa, države su čak zatvarale svoje granice, ograničavale kretanja ljudi, prekinule rad određenim djelatnostima. Čavrak (2020) navodi kako su takve odluke države, koje su praktično zamrznule tržište roba i usluga te tržište rada, opravdane zbog cilja očuvanja zdravlja ljudi. Također, takvo „zaključavanje” gospodarstva diljem svijeta specifičnost je COVID-19 krize u odnosu na one koje su obilježile povijest (Čavrak, 2020: 7). Novija povijest ne pamti zabranu napuštanja domova, osim radi poslova koji se ne mogu obavljati od kuće ili nabavke namirnica, zabranu rada djelatnostima (osobito uslužnim), socijalno distanciranje ljudi i slične okolnosti. „Transport i turizam su bile prve, jasno vidljive djelatnosti, koje je pogodila pandemija, da bi se taj udar s vremenom, više ili manje, proširio na sve ostale ekonomske aktivnosti, ali i na mnoge aspekte privatnog života” (Jurčić, 2021: 933).

Osim pandemije koronavirusa, Hrvatsku su pogodili i snažni potresi, točnije područje Grada Zagreba i županija Zagrebačke, Sisačko-moslavačke, Karlovačke, Krapinsko-zagorske. Premda su se i ti događaji odrazili na ekonomsku situaciju u Republici Hrvatskoj, nisu predmet analize u ovom radu.

Čavrak (2020: 10-11, prema Baldwin, 2020) u svojem radu prezentira takozvani *Baldvinov model kružnog ekonomskog toka* koji opisuje učinak zdravstvene krize COVID-19 na gospodarstvo i ukratko se prenosi u nastavku. U pandemiji u kućanstvima dolazi do izostanka primanja zbog čega se javlja nemogućnost otplaćivanja kredita, računa i slično. To je posebno izraženo u Hrvatskoj gdje kućanstva nemaju rezerve i egzistencija ovisi isključivo o tekućem dohotku. Uslijed pada dohotka kućanstva, dolazi do pada potrošnje na robe i usluge, a potom i pada novčanog toka poduzećima i državi. Pad potražnje smanjuje domaću potražnju, ali i uvoz. Kako je u pandemiji došlo do prekida globalnih lanaca proizvodnje i opskrbe, ukupni međunarodni novčani tokovi su smanjeni, što posebno utječe na mala i otvorena nacionalna gospodarstva kao što je hrvatsko (velika gospodarstva, poput Kine, SAD-a, Njemačke, Velike Britanije šok pada inozemne potražnje bolje amortiziraju zbog manjeg stupnja otvoreni i većeg unutarnjeg tržišta). Posljedično, pad izvoza će na hrvatsku gospodarsku aktivnost više negativno utjecati nego u nekim drugim gospodarstvima koja su manje otvorena i više samodostatna. S padom potražnje i negativnim šokovima ponude pojavljuju se poremećaji u domaćim i međunarodnim lancima proizvodnje i opskrbe što iziskuje puno vremena za obnovu, rekonstrukciju i restrukturiranje. “To će biti najveći i dugoročniji problem jer će snažni pad proizvodnje biti teško vratiti u normalu ne samo zbog prekida lanaca proizvodnje i opskrbe

nego i zbog potencijalnih budućih odluka nekih zemalja da u budućnosti povećaju samodostatnost u sektorima hrane, energije i lijekova što će za druge zemlje značiti manje narudžbe i manju izvoznju potražnju” (Čavrak, 2020: 11-12). Pojava smanjenja proizvodnje generirana je i kupovnim odlukama potrošača koji u trenucima krize kupuju samo neophodno, a najveći su gubitnici sektori usluga i proizvodnje roba dugotrajne potrošnje. Konačno, kada se dogodi sve od navedenog, poduzetnici su ti koji će osjetiti velike gubitke i povećat će se opasnost od stečaja. Posebni je to problem za hrvatsko gospodarstvo u kojem su zbog prethodne financijske krize izostale investicije i tehnološka obnova, ali i veliki strukturni problemi (poput velikog udjela malih i mikro poduzeća čija je fleksibilnost iz prednosti prešla u nedostatak jer većina nema financijski kapacitet da izdrži dulje razdoblje velikog pada proizvodnje i prometa, fleksibilnost se jedino očituje u lakšem otpuštanju radne snage i smanjivanju plaća zaposlenika). Kada se sagledaju problemi s kojima će se suočiti poduzeća i kućanstva, oni se samo prelijevaju na neispunjavanje obveza prema bankama i poduzećima, što bi, bez državne intervencije, dovelo do sloma svih aktera.

4 ODREDNICE EKONOMSKE POLITIKE

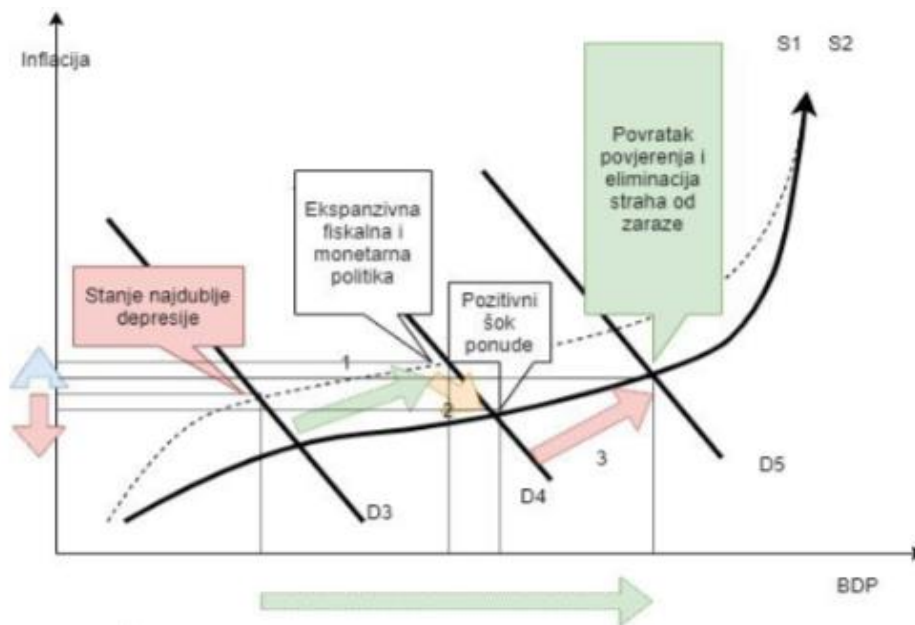
Ekonomski politika zapravo je dio državne politike koja se bavi odnosom države i privrede. Pokazatelji gospodarskog oporavka i ciljevi koje želimo ostvariti uvelike utječu na odrednice ekonomske politike. One nam daju vrlo jasnu sliku u ekonomskom stanju neke zemlje. Na ekonomsku politiku utječu brojni čimbenici, kako unutarnji, tako i vanjski. Ekonomski politika korisna je za označavanje pojmova poput raznovrsne aktivnosti države i drugih nosilaca ekonomsko-političkog odlučivanja, a također može služiti i kao disciplina koja se bavi analiziranjem odnosa i zakonitosti djelovanja države i drugih makroekonomskih subjekata.

4.1 Makroekonomski odgovor na gospodarsku krizu uzrokovanu COVID-19

S ciljem ublažavanja negativnih posljedica pandemije na gospodarstvo, države su poduzimale određene mjere ekonomske politike. „No, s obzirom da jedinstvenost ove konkretne pandemije, provjereni recept ne postoji te uspješnost ekonomske politike nije jednostavno za predvidjeti” (Rogić Dumančić: 2020, 124). Pri tome, Čavrak (2020: 12), vođen

ranije opisanom *Baldvinovom teorijom*, smatra da makroekonomski odgovor na krizu uzrokovanu virusom COVID-19 treba uključivati sve moguće mehanizme, da pomoć održavanju funkcija kućanstava i poduzeća mora biti velika i izdašna te brza. Također, „paketi mjera moraju biti cjeloviti jer se jedino tako može postići vjerodostojnost vlasti, povjerenje u javne institucije i socijalna kohezija. U suprotnom nam osim duboke gospodarske krize uskoro može zaprijetiti socijalna i politička kriza” (Čavrak, 2020: 12). Na Slici 1. prikazan je makroekonomski model ublažavanja i otklanjanja ekonomske krize uzrokovane zdravstvenim šokom koji teorijsko-analitički prikazuje mjere koje bi država trebala poduzeti prije nastupa duboke recesije, istovremeno.

Slika 1. Makroekonomski model uklanjanja krize COVID-19

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Čavrak, 2020

Priložena Slika 1 autora Čavraka (2020) se temelji na temeljnom makroekonomskom modelu „AS-AD modelu“ i polazi od točke najdublje recesije i ravnoteže sa značajnim padom BDP-a i malom deflacijom. Prvi korak koji bi trebalo poduzeti, prikazan pomakom krivulje agregatne potražnje (AD) iz D3 u D4, odnosi se na provođenje ekspanzivne fiskalne i monetarne politike kako bi se potražnja oporavila. U ovom slučaju potrošnja bi trebala voditi jer ponuda ide sporijim tempom i zato je važno na vrijeme potaknuti potražnju. U ovom koraku može doći do

blage inflacije koja će biti poništena u sljedećem koraku uslijed povećanja ponude kada će neto rezultat biti blaga deflacija. Drugi je korak pomak krivulje agregatne ponude (AS) iz AS1 u AS2 (strelica 2) koji traje najdulje (od početka krize do nekoliko mjeseci iza kraja zdravstvene krize) i najsloženiji je. Prema Čavracu (2020) pomak krivulje AD iz D4 u D5 treći je korak koji predstavlja potencijalni učinak povoljnih očekivanja, uklanjanja straha, panike i neizvjesnosti te postizanje vjerodostojnosti i povjerenja nositelja ekonomske politike.

Navedeni čimbenici imaju veliki utjecaj tijekom cijele krize i jako su važni su brzinu obnove potražnje i ponude. Što se tiče ekspanzivne monetarne i fiskalne politike ona se može provoditi različitim instrumentima, ali Čavrac (2020: 14) upozorava da je važno da budu jednostavne (bez administrativnih i birokratskih prepreka) i donose brze učinke. U tom smislu ocijenio je drugi paket Vladinih mjera boljim od prvog. Prvi paket mjera pomoći gospodarstvu donesen je sredinom ožujka 2020. godine i sadržavao je tri najvažnije mjere: odgodu javnih davanja, osiguranje minimalne plaće i kredite za likvidnost (Kunji i Stojanović, 2021: 23). Drugi paket mjera, podsjećaju u svojoj analizi Kunji i Stojanović (2021: 25-26) usvojen je već početkom travnja 2020. godine i sadržavao je, primjerice, povećanje iznosa potpore za očuvanje radnih mjesta, oslobađanje troškova plaćanja doprinosa, odgodu plaćanja obveze PDV-a, dodatne mjere za poljoprivrednike i turističke djelatnike i poduzetnike.

„S pojavom globalne pandemije COVID-19, države su donosile razne mjere kako bi se usporilo širenje virusa, sve s ciljem ublažavanja pandemijske krivulje” (Starešinović, 2021: 5). Međutim, kod provođenja mjera za spas zdravstvenog sustava, pojačava se recesijska krivulja koja se također treba smanjiti određenim mjerama (Starešinović, 2021: 5). Jurčić (2021: 933) u svojoj analizi postpandemijske situacije ističe kako su svijet i međunarodne institucije uspješnije, spremnije i efikasnije reagirale na krizu uzrokovanu širenjem virusa COVID-19 u odnosu na krizu od prije desetak godina. Nadodaje kako se „nije robovalo ortodoksnim, ekonomsko političkim dogmama, nego se djelovalo po načelu: sve je dopušteno što može poslužiti za ublažavanje posljedica krize i za što brži izlazak iz nje” (Jurčić, 2021: 933). Da bi odgovor na krizu bio uspješan, on mora pratiti faze razvoja pandemije - odgovor na krizu u zdravstvenom sustavu, podrška ekonomskom oporavku i prilagođavanje izazovima koji će ekonomiju pratiti i nakon što pandemija završi (Starešinović, 2021: 24).

MMF (2020) navodi kako je u trenutku izbijanja koronakrize trebalo učiniti što god kako bi se očuvalo zdravlje stanovništva, zatim, kako su popuštale mjere socijalnog distanciranja i zatvaranja, naglasak treba biti na održivosti javnih financija, sprječavanju prekomjernog rasta duga, stvaranje otpornosti na moguće buduće šokove, uz istovremeno davanje odgovora na već postojeće izazove. Dakle, u početku krize fiskalna politika pomagala

je prvenstveno zdravstvenom sustavu i provodila fiskalne mjere pomoći ekonomskim subjektima (naknade za plaće radi očuvanja radnih mjera, naknade za nezaposlene, odgode vezane uz plaćanje poreza i proces prijave, zajmove, garancije) (Starešinić, 2021: 24-25). Kao prvi i osnovni cilj poduzetih protupandemijskih gospodarskih mjera Čavrak (2020: 14) navodi osiguranje dovoljne likvidnosti kućanstvima i poduzećima za sva plaćanja radi očuvanja i održavanja novčanih tokova. S tim u svezi država treba osigurati isplatu plaća u privatnom i javnom sektoru. U suprotnom, rješenja koja uključuju prekid financijskih tokova mogu izazvati duboku i dugotrajnu recesiju (Čavrak, 2020: 14). S “otvaranjem” gospodarstva makroekonomski odgovor treba za cilj imati pokretanje aktivnosti potrošača, radnika i poduzeća (kroz mjere potpomaganja stvaranja sigurnog radnog okruženja, pomoći nezaposlenima kod pronalaska posla i pomoći oslabljenim poduzećima u suočavanja s velikim gubitcima, razmatranje mjera koje generiraju rast prihoda, a mogu uključivati i veće porezno opterećenje) (Starešinić 2021: 24-25). U ovoj fazi automatski će doći i do brojnih strukturnih reformi „kao rezultat tržišnog pritiska i potrebe da se hrvatsko gospodarstvo i poduzeća prilagode sasvim novim prilikama i okruženju jer će kriza COVID-19 dovesti u pitanje i promijeniti mnogo stvari” (Čavrak, 2020: 15).

U pandemiji ekonomska aktivnost usporava što može dovesti do gubitka proračunskih prihoda, ali i potrebe za većom državnom potrošnjom, u obliku naknada za zaposlene i drugih socijalnih naknada (Starešinić, 2021: 6, prema Cangiano, Curristine, Lazare, 2013). Zato države donose fiskalne mjere koje utječu direktno na proračun jer uključuju dodatnu potrošnju (poput povećanih izdvajanja za naknadu nezaposlenih, izdvajanja za zdravstvo, kapitalnih dotacija i sredstava za očuvanje radnih mjesta) i koje ne uključuju neposredni utjecaj na proračun (stvaranje imovine kroz zaduživanje ili dokapitalizacija u poduzećima kao oblik pomoći za likvidnost poduzeća, kredite poduzećima ili stanovništvu) (Starešinić, 2021:8, prema Balibek et al., 2020.). Ekspanzivne mjere mogu dovesti do porasta državnog duga i deficita, ali se pretpostavlja da će se s odmakom krize osigurati brži oporavak koji će značiti manji gubitak BDP-a i udjela javnog duga u BDP-u (Čavrak, 2020: 15). Kako bi se održala likvidnost gospodarstva, države mogu intervenirati putem zajmova, garancija, dokapitalizacije kompanija u državnom vlasništvu, ili mogu donijeti porezne mjere koje uključuju produljenje rokova, odgodu plaćanja, uvođenje moratorija na dug i subvencije plaća (Starešinić, 2021: 8-9, prema IMF, 2020).

Osim fiskalnih mjera, tijekom pandemije uzrokovane COVID-19 nastaje potreba za odgovorom od strane središnjih banaka u obliku pružanja likvidnosti bankama i ostalim financijskim institucijama (posebno za financiranje manjih i srednjih poduzeća koja teže

podnose nastale šokove u poslovanju) (Starešinović, 2021: 24, prema Gopinath, 2020). Čavrak (2020: 15) ističe posebnu važnost pomoći mikro, malim i srednjim poduzećima te obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, koji su srž hrvatskog gospodarstva, u obliku vraćanja iznosa za isplaćene plaće i jeftinijih izvora kreditiranja za likvidnost. Na početku pandemije mjere monetarne politike provedene u Hrvatskoj bile su vođene trima ciljevima: stabilizacija deviznog tečaja i osiguranje devizne likvidnosti pomoću deviznih intervencija; osiguranje kunske likvidnosti za nastavak financiranja gospodarstva pomoću strukturnih i redovnih operacija; podupiranje stabilnosti tržišta državnih obveznica pomoću otkupa (Kunji i Stojanović, 2021: 25).

S obzirom na to da je tijekom pandemije bio onemogućen ili ograničen rad određenim zanimanjima (na primjer ugostiteljstvu, turizmu), države su donosile mjere pomoći poduzećima kako bi spriječile otpuštanje radnika. Prašćević (2020) navodi kako su „kratkoročni efekti takvih mjera pozitivni, no postavlja se pitanje održivosti obzirom da su izvori financiranja ograničeni državnim budžeti. Dugoročni efekt na tržištu rada se odnosi na mogućnost rasta stope nezaposlenosti u dužem periodu, ali i na pogoršanje stanja ljudskog kapitala, kompetencija i vještina radnika”.

4.2 Gospodarske mjere za ublažavanje krize u Hrvatskoj

Veliki broj zemalja kao jednu od temeljnih zadaća smatraju očuvanje radnih mjesta za vlastite stanovnike i osiguranje normalnog života s barem najmanje prosječnom zaradom, odnosno prosječnom kupovnom moći svakog pojedinca. Kako je pandemija uvelike loše utjecala na očuvanje radnih mjesta u Hrvatskoj (Slika 2), logično je za pretpostaviti kako je Hrvatska, kao i druge članice zemlje EU i ostatka svijeta, morale smisliti plan, odnosno ideje pomoću kojih će što više ublažiti loš utjecaj pandemija COVID-19 kako na ekonomiju i gospodarstvo, tako i na socijalno uređenje.

Pri tome, kako Jurčić (2021:935) naglašava, „multilateralno djelovanje ima vitalnu ulogu u smanjenju razlika među zemljama, odnosno između razvijenijih i manje razvijenih u jačanju globalnih izgleda. Neposredni prioritet je ravnopravno raspoređivanje cjepiva u cijelom svijetu. Financijski ograničena gospodarstva, manje razvijenih zemalja također trebaju neometan pristup međunarodnoj likvidnosti. Složne, dobro usmjerene politike mogu napraviti razliku između budućnosti trajnog oporavka za sva gospodarstva, dok izostanak ovih politika gurnuo bi svijet u veću neizvjesnost” (Jurčić, 2021: 935).

Slika 2. Postotna promjena zaposlenosti i razine BDP-a kroz tromjesečja tijekom vrhunca pandemije COVID-19

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz Eurostat-a, dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/mitigating-the-economic-impact-of-the-covid-19-crisis/>

Osim gospodarskih mjera, koje su predstavljene u nastavku, Hrvatska je donijela i mjere za usporavanje širenja virusa od kojih su najznačajnije: prvo zatvaranje (*eng. lockdown*) u ožujku 2020. godine obilježeno je obustavom izvođenja nastave u školama i visokim učilištima i njihovo odvijanje “na daljinu” (*online*); odlukom Vlade o mjerama kontrole cijene za određene proizvode (brašno, mlijeko, jaja, šećer, dječja hrana i pelene, voda za piće, zaštitne maske, lijekovi i drugo); ograničavanjem društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti, održavanja sportskih i kulturnih događaja, obustava rada ugostiteljskih objekata; zabranom prelaska graničkih prijelaza, kao i napuštanjem mjesta prebivališta (uz iznimke). Rigorozno zatvaranje svoje je popuštanje doživjelo u tri faze, a donesene su i epidemiološke mjere koje je potrebno poštivati kako bi se aktivnosti u određenim djelatnosti ipak može odvijati. Budući da se epidemiološka situacija pogoršala krajem studenog 2020. godine, Republika Hrvatska proglasila je novi „*lockdown*” koji je ipak bio manje rigorozan u usporedbi s prvim. Prekretnica za izlazak iz drugog zatvaranja bilo je uvođenje cjepiva protiv virusa

COVID-19 27. prosinca 2020. godine (Kudrić, 2021). S dolaskom proljeća 2021. godine mjere su revidirane u skladu s epidemiološkom situacijom.

Kako bi se adekvatno odgovorilo na šok u ekonomiji izazvan pandemijom dotad nepoznatog virusa, države diljem svijeta poduzele su koordinacijske aktivnosti kako bi se ublažio šok nelikvidnosti za poduzeća i kućanstva (HNB, 2020). Pridružila im se i Hrvatska koja je već 17. ožujka donijela mjere za pomoć gospodarstvu (od njih 63, 31 mjera uključivala je različite odgode plaćanja, 15 zajmove i olakšavanje zajmova i garancija) i Čavrak (2020: 6) trenutak njihovog usvajanja ocjenjuje pozitivnim jer je Vlada reagirala u fazi iniciranja pandemijskog vala (tjedan dana nakon proglašenja pandemije i tri tjedna nakon objave prvog oboljelog), ali njihov sadržaj neuvjerljivim i neadekvatnim, zbog čega je i došlo do pobude među poslodavcima i sindikatima. S druge strane, Starešinić (2021: 45) smatra da su, s obzirom na nepovoljnu strukturu hrvatskog gospodarstva i pad domaće i inozemne potražnje, isključivo brzim i snažnim ekonomskim potpora privatnom sektoru u Hrvatskoj stvoreni preduvjeti za oporavak iz krizne situacije. Potpore su u većini bile fiskalnog karaktera, ali i financijska, zakonodavna i logistička podrška usmjerena na mala i srednja poduzeća, kao i ugrožena kućanstva. Za cilj su imale „prevladavanje poremećaja likvidnosti i sprječavanje problema solventnosti inače zdravih subjekata te ograničavanje pada zaposlenosti” (Starešinić, 2021: 45). Vlada Republike Hrvatske donijela je mjere za očuvanje radnih mjesta u djelatnostima pogođenima pandemijom¹, postavljen je okvir koji olakšava teret otplate i pristup financiranju poduzećima i kućanstvima, uveden je moratorij na obveze kod Hrvatske banke za obnovu i razvitak, dodijeljeni su zajmovi za obrtna sredstva s ciljem osiguranja dodatne likvidnosti mikro, malih i srednjih poduzetnika uz smanjenje kamatne stope i smanjenje razine potrebnih sredstava osiguranja, donesene su mjere za pomoć turističkom sektoru, poljoprivredi i slično, otpisana su odnosno odgođena porezna davanja, omogućena je odgoda plaćanja PDV-a do naplate računa, uvedene su naknade za fiksne troškove, produženi rokovi za podnošenje prijave i plaćanje poreza na dobit (Starešinić, 2021: 45-46).

Bez obzira na donesene gospodarske mjere, pad gospodarske aktivnosti nemoguće je u potpunosti izbjeći. Osim toga, proračun je suočen sa smanjenjem prihoda, što je generiralo potrebu za financiranjem (HNB, 2020). U takvim okolnostima, posve logično, nije moguće planirati ekonomske politike niti instrumente za jačanje otpornosti gospodarstva kada je gotovo

¹ Mjera se odnosila na subvencije za plaće radnicima (prvo 3.250 kuna, a kasnije 4.000 kuna), a uključuje i mjeru skraćivanja radnog vremena uslijed pada ukupnog mjesečnog fonda radnih sati zaposlenika za što su također isplaćivane potpore (Starešinić, 2021: 46, prema HZZ, 2021.).

svako područje gospodarskog sustava zemlje „pogođeno“. A u takvoj situaciji kada je previše prioriteta, postaje nejasno koji su uistinu gospodarski prioriteti i koje mjere mogu u kratkom roku ojačati gospodarstvo, a opet, vodeći računa da ne destabiliziraju gospodarstvo dugoročno. U nastavku rada analizirat će se pokazatelji gospodarskog oporavka kako bi se pokušalo odgovoriti na pitanje je li i u kojoj mjeri hrvatsko gospodarstvo na dobrom putu prema oporavku.

4 POKAZATELJI GOSPODARSKOG OPORAVKA

Svaka se država, nakon krize, mora ponovno oporaviti kako ne bi dodatno zakomplicirala svoju ekonomsku stabilnost i neovisnost. Postoje brojne metrike, projekcije i načini na koji bismo što lakše i učinkovitije mogli dignuti razinu gospodarske razvijenosti zemlje, posebice nakon pandemija COVID-19 koje mogu biti, a ne moraju učinkovite za pojedinu državu, pa tako i Hrvatsku. Pomoću gospodarskih pokazatelja, odnosno čimbenika razvijenosti kao što su bruto domaći proizvod, zaposlenost, inflacija i drugi, možemo temeljiti naš plan gospodarskog oporavka. Situacija s pandemijom COVID-19 vrlo je specifična obzirom da su određeni čimbenici bili u položaju gdje su morali bilježiti loše rezultate i nazadovanja u pokazateljima ekonomske stabilnosti Republike Hrvatske.

5.1 Bruto domaći proizvod

Prvi makroekonomski pokazatelj analize utjecaja COVID-19 na gospodarsku aktivnost u Hrvatskoj je bruto domaći proizvod. Međutim, kako bi se posljedice krize uopće mogle analizirati prvo treba jasno definirati situacije u kojima su se gospodarska nalazila prije pojave koronavirusa. Naime, simetrični zdravstveni šok uzrokuje asimetrične posljedice u različitim zemljama i regijama zato što se zemlje razlikuju po sposobnosti i kapacitetima zdravstvenih sustava koji moraju amortizirati zdravstveni šok pandemije, kao i po razini gospodarske i društvene razvijenosti (Čavrak, 2020: 5). Osim toga, nužno je naglasiti općenito problematiku „kompleksnosti obuhvata“ pri računanju BDP-a koji, niti u vremenima gospodarske stabilnosti, nije „brzo dostupno“. Tako je za analizu kretanja BDP-a tijekom koronavirus krize potrebno odrediti najznačajnija obilježja hrvatske ekonomije koja ju čine osjetljivima na vanjske šokove.

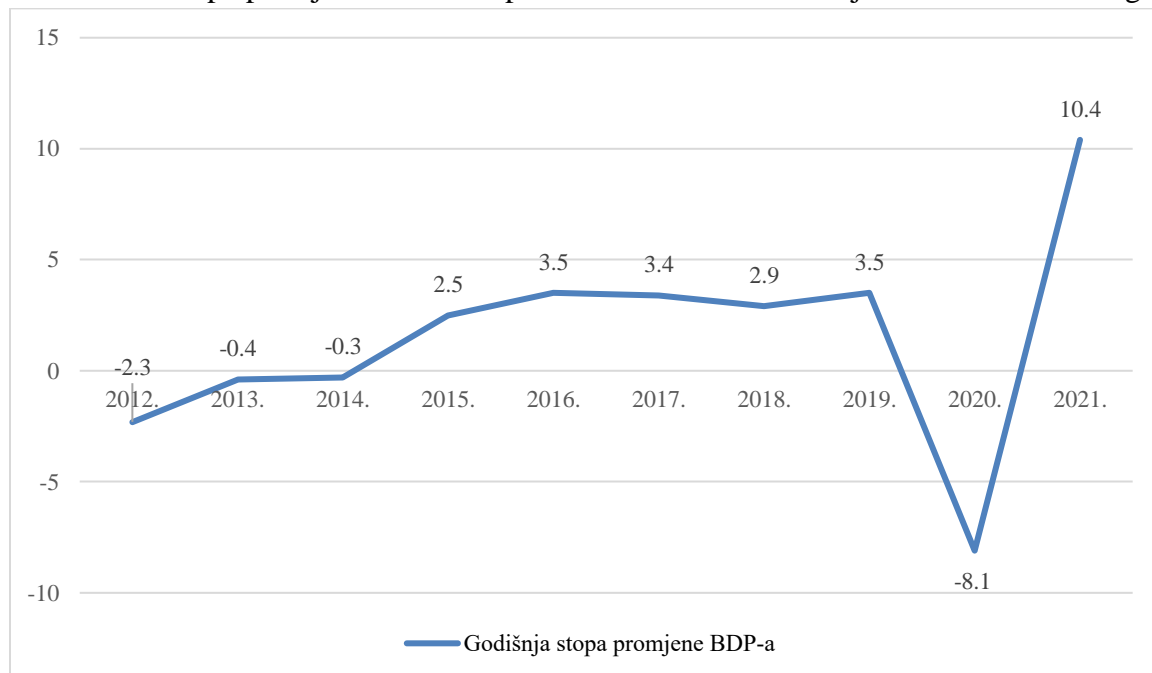
To su visoka ovisnost o sektoru turizma, veliki udio manje otpornih trgovačkih partnera i ograničena diverzifikacija izvoza. Visoka ovisnost o turizmu jedan od najznačajnijih uzroka novonastale krize. Udio turizma u BDP-u u Hrvatskoj pretkrizne 2019. godine iznosio je 19,5% u čemu je prednjačila u Europskoj uniji (Svjetska banka, 2020: 11). Također, kao što je i u prethodnom poglavlju spomenuto, strukturu hrvatskog gospodarstva u najvećoj mjeri čine mala i srednja poduzeća koja se zbog svoje fleksibilnosti brže mogu prilagoditi novim okolnostima, ali se pokazalo da u COVID-19 krizi nemaju financijski kapacitet za preživljavanje pada proizvodnje i prometa u dužem razdoblju (Starešinić, 2021: 40, prema Čavrak, 2020). Kao plodno tlo za napredovanje krize pokazala se i neučinkovitost javne uprave i sporo napredovanje strukturnih reformi u području poboljšanja poslovnog okruženja, rasta produktivnosti i povećavanja konkurentnosti (Starešinić, 2021: 40, prema Europska komisija, 2020). Prilikom usporedbe provedenih gospodarskih mjera s ciljem ublažavanja posljedica ekonomske krize u Hrvatskoj i zemljama Europske unije, posebno zemalja u okruženju (Rumunjska, Bugarska, Grčka, Slovenija), itekako treba imati na umu da se Hrvatska od prethodne gospodarske krize oporavila tek 2019. godine došavši na razinu gospodarske aktivnosti iz 2008. godine, dok su europske tranzicijske zemlje u prosjeku te godine bile oko 30% iznad razine iz 2008. godine (Jurčić, 2021: 933-934).

Prije pandemije BDP u Republici Hrvatskoj bilježi rast od 2015. godine uslijed povećanja izvoza (kao posljedica pristupanja Europskoj uniji i ukidanja prepreka slobodnoj trgovini s drugim članicama EU), osobne potrošnje i investicija, dok je prethodno recesijsko šestogodišnje razdoblje obilježeno padom BDP-a (HGK, 2017). Kao što se navodi u izvješću Europske komisije iz 2020. godine, Hrvatska je tek 2019. godine dosegla veći gospodarski output od onog koji je zabilježen prije globalne krize iz 2008. godine. Razlozi za to postignuće vidljivi su u pozitivnim kretanjima na tržištu rada, rastu plaća, kao i povećanju ulaganja potaknutom povlačenju sredstava iz fondova EU-a. Međutim, u odnosu na druge zemlje, Hrvatska je najsporije prebrodila krizu koja je „iscrpila resurse kućanstva i poduzeća te ograničila fiskalne kapacitete države za aktualnu intervenciju” (Čavrak, 2020: 5).

Unatoč pozitivnom trendu kretanja BDP-a, Hrvatska se s pojavljivanjem virusa COVID-19 i poduzimanjem protupandemijskih mjera ponovno suočava s velikim padom gospodarske aktivnosti. „Odgovor politike na širenje virusa bio je jedan od najbržih i najrigoroznijih u Europi te je Hrvatska rano ušla u fazu zatvaranja, što je omogućilo ublažavanje širenja virusa, no ostavilo negativne posljedice na ekonomsku aktivnost” (Svjetska banka, 2020).

U svojoj analizi Jurčić (2021: 934, prema WEO, 2021) kao prekretnicu kretanja BDP-a tijekom pandemije određuje pristup cjepivu i „svijet dijeli na dva bloka“: „one koji mogu očekivati normalizaciju gospodarske aktivnosti do kraja 2021. godine (to su gotovo sva razvijena gospodarstva) i one koji će se i dalje suočavati s ponovnim infekcijama i sve većom smrću od COVID-a. Čavrak (2020: 8, prema Oliver, 2020) pak navodi da će dubina i trajanje COVID-19 krize ovisiti o tome koliko uspješno će se zdravstveni sustav odgovoriti na pandemiju te 2020. godine prenosi prognozu da bi se eurozona mogla oporavljati tijekom prvog kvartala 2021. godine, a u slučaju pojave drugog vala pandemije, oporavak bi se mogao prolongirati do trećeg kvartala 2023. godine.

Grafikon 1. Stopa promjene BDP-a Republike Hrvatske u razdoblju od 2012. do 2021. godine

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Državni zavod za statistiku, lipanj 2022

Prema grafičkom prikazu, kretanja hrvatskog BDP-a u razdoblju od 2008. do 2021. godine (Grafikon 1), hrvatsko gospodarstvo je nakon stope rasta od 2,94% u 2019. godini, u 2020. godini zabilježilo pad od 8,1% u odnosu na godinu ranije, što je najveći godišnji pad BDP-a ikad zabilježen u Hrvatskoj. O velikim posljedicama pandemije na kretanje BDP-a govori i podatak da je procjena Hrvatske narodne banke bila blago usporavanje rasta BDP-a od 2,8% u 2020. godini (HNB, 2021). „Rast je bio iznad svih očekivanja u najvećem broju zemalja. Međutim, povećanje gospodarske aktivnosti na vidjelo je donijelo posljedice prekida međunarodnih lanaca snabdijevanja proteklih godinu dana pandemije. Pojavio se nedostatak

sirovina i repromaterijala, kao i prijevozničkih kapaciteta, zbog čega su porasle njihove cijene. U nekim dijelovima svijeta bile su jake suše ili poplave što je smanjilo ponudu hrane. Sve skupa dovelo je do povećanja cijena u mnogim dijelovima svijeta, najvećem u proteklih tridesetak godina” (Jurčić, 2021: 935-936). Razlog drastičnog pada BDP-a u 2020. godini vidljiv je u drastičnom padu izvoza i uvoza (zbog blokade gospodarskih aktivnosti s ciljem sprječavanja širenja koronavirusa), posebno usluga, potrošnji kućanstava i investicija, dok je potrošnja države zabilježila porast (Starešinović, 2021: 49).

Nakon kontrakcije gospodarstva u 2020. godini, Hrvatska je, uz Irsku, u 2021. godini zabilježila najveći gospodarski rast u Europskoj uniji s ostvarenom stopom rasta BDP-a od 10,4% (MMF, 2020).

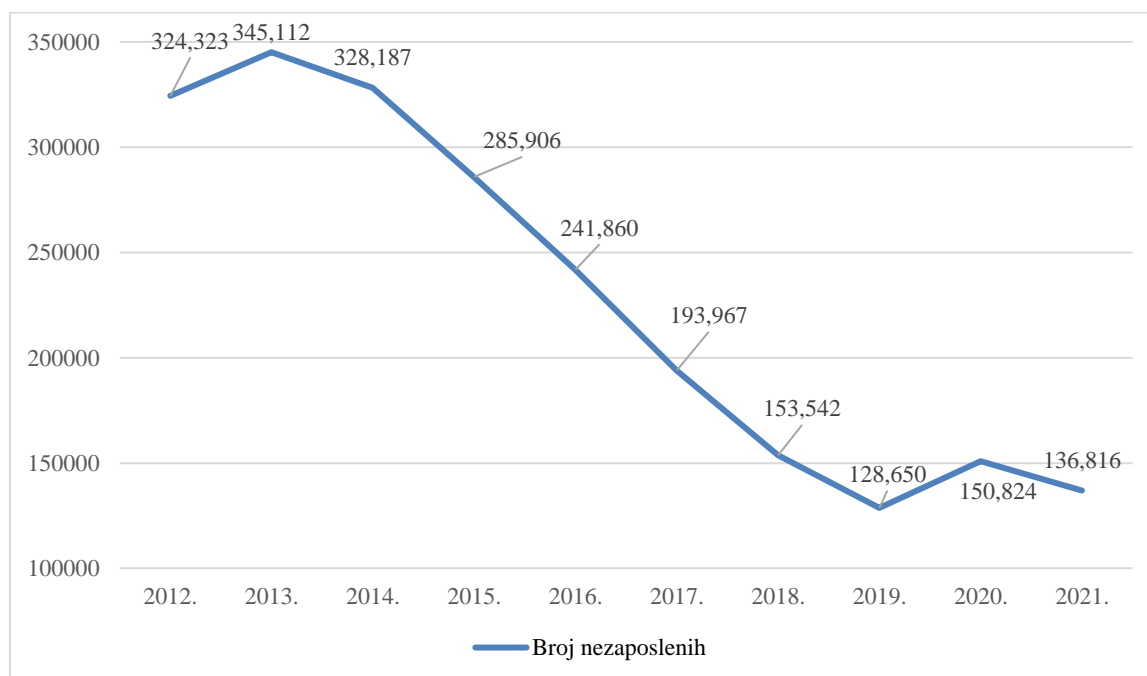
O neizvjesnosti postpandemijskog oporavka svijeta, Europe, pa tako i Hrvatske svjedoče projekcije Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) za razdoblje od 2021. do 2023. godine. Dok je u srpnju 2021. godine MMF predviđao da će globalno gospodarstvo porasti za 6,0% u 2021. i 4,9% u 2022. godini, i kao razlog bolje prognoze navodi očekivanja da će se u „dovoljnom iznosu održati fiskalne potpore, te da će se poboljšati zdravstvena situacija” (Jurčić, 2021: 935), u travnju 2022. godine MMF mijenja svoje projekcije s 4,9% na 3,6% uslijed izbijanja rata u Ukrajini i usporavanja postpandemijskog oporavka (MMF, 2022). Također, smanjena su očekivanja o gospodarskom oporavku hrvatskog gospodarstva - s procijenjenih 5,8% MFF prognozira rast bruto domaćeg proizvoda u 2022. godini od svega 2,7%. Što se tiče projekcija kretanja BDP-a u eurozoni, trend je sličan - rast u 2022. godini trebao bi biti 2,8% umjesto očekivanih 5% (MMF, 2022). Kada se osvrće na 2023. godinu, Međunarodni monetarni fond očekuje rast BDP-a u Hrvatskoj za 4%. Europska komisija u svojem proljetnom izdanju (European Commission, 2022: 108-109) predviđa porast hrvatskog BDP-a u 2022. godini za 3,4% zbog izravne izloženosti posljedicama ruske invazije na Ukrajinu. Također, očekuje se povećanje osobne potrošnje, ali u manjem obujmu, zbog rasta potrošačkih cijena i neizvjesnosti koja potiče štednju kod građana. S druge strane, provedba Nacionalnog plana za oporavak i otpornost i ubrzanje obnove nakon potresa trebali bi pozitivno utjecati na ulaganja, usprkos rastu troškova materijala, poteškoćama u opskrbi i povećanju neizvjesnosti. Na izvoz će potencijalno negativno utjecati slabija potražnja glavnih trgovinskih partnera, dok bi rast izvoza usluga mogao doživjeti rast kao posljedica povećane turističke aktivnosti za koju se očekuje da bi mogla dosegnuti razine od prije COVID-19 krize. Za 2023. godinu Europska komisija predviđa porast BDP-a od 3%, uz pozitivan doprinos domaće potražnje i negativan doprinos neto izvoza. Osim toga, predviđeno usvajanje eura kao valute u 2023. godini moglo bi pozitivno utjecati na ulaganja i trgovinu, dok bi investicije i reforme

povezane s Nacionalnim planom oporavka i otpornosti, ako se provedu brzo, mogle brže povećati potencijal rasta gospodarstva (European Commission, 2022).

5.2 Zaposlenost

Usljed ekonomskog šoka, kao što je pojava koronavirusa, dolazi do opadajuće potražnje za radnom snagom, niže nezaposlenosti i konačno do smanjenja stope aktivnog radnog stanovništva. Rizik potonjeg je rano umirovljenje starije radne snage koje generira pritisak na mirovinski sustav, koji se u doba krize, kao i proračun iz koje se financiraju mirovine, suočava s manjim priljevima. „Države se fokusiraju na smanjenje stope nezaposlenih, ne uzimajući u obzir potencijalne obveze smanjenja radno aktivnog stanovništva uzrokovanog uranjenim umirovljenjem” (Starešinić, 2021: 10-11, prema IMF, 2020).

Grafikon 2. Kretanje broja nezaposlenih od 2012. do 2021. godine u Republici Hrvatskoj

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Hrvatski zavod za zapošljavanje, lipanj 2022

Prije 2020. godine, godine u kojoj se pojavio COVID-19, stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj bilježila je konstantni pad iz godine u godinu. Premda je Vlada donesenim mjerama pomogla očuvanju radnih mjesta, kriza koja je nastupila negativno je utjecala na zaposlenost.

Sezonalnost, kao odlika hrvatskog tržišta rada, posebno je došla do izražaja u 2020. godini kada je stopa nezaposlenosti u trećem kvartalu doživjela porast, dok je u prethodnim godinama bila najniža u to doba godine (Starešinić, 2021: 51). Pad zaposlenosti ovisio je o djelatnostima - tako su najveći negativni utjecaj imali djelatnost građevinarstva, trgovina na malo, usluge pripremanja hrane, dok su najmanji pad zaposlenosti imale informacijske i komunikacijske djelatnosti.

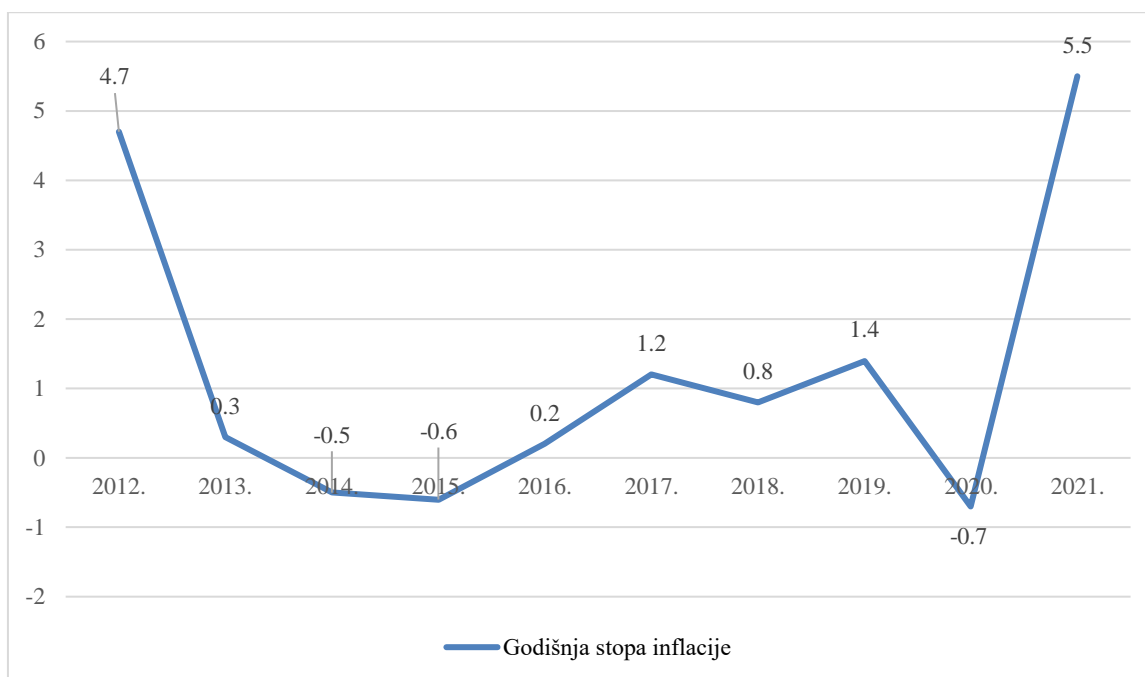
Europska komisija je u svibnju 2022. godine predstavila projekcije prema kojima bi Hrvatska trebala zabilježiti rast zaposlenosti na razini od oko 1,5% u 2022. i 2023. godini (European Commission, 2022) U svojim projekcijama Europska komisija (2022) vodila se stabilnim makroekonomskim izgledima, očekivanim ubrzanjem investicijskog ciklusa i aktivnim politikama tržišta rada koje se provode u sklopu NPOO-a. Međutim, očekuje se da će stope zaposlenosti ostati ispod prosjeka EU-a zbog strukturnih problema koji su još uvijek prisutni na tržištu rada, a njihovo rješavanje zahtijeva vrijeme. Nakon što je dosegla vrhunac od 7,6% 2021. godine, predviđa se da će se stopa nezaposlenosti postupno smanjivati ispod 6,5% u 2022. i 2023. godini (European Commission, 2022). Prema projekcijama Međunarodnog monetarnog fonda, „specijalizirane agencije osnovane s ciljem osiguranja stabilnosti međunarodnoga monetarnog i financijskog sustava te sustava međunarodnih plaćanja”, za 2022. godinu predviđa se stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj od 7,7%, odnosno 7,4% za 2023. godinu (MMF, 2022).

Europska komisija (2020) kako je udio radno sposobnog stanovništva u Hrvatskoj među najnižima u Europskoj uniji, posebno starijeg stanovništva. Prethodno spomenuto prijevremeno umirovljenje, kao i manjak radne snage u nekim sektorima, uz negativni demografski trend, kočnica su daljnjem rastu.

5.3 Inflacija

Sljedeći pokazatelj makroekonomske situacije je inflacija. Rogić i suradnici (2020: 138) u svojem radu analiziraju početak koronakrize kada je inflacija bila blago pozitivna i nije odstupala od vrijednosti koje su obilježile 2019. godinu. Situacija se počinje mijenjati već u razdoblju od travnja 2020. godine kada je inflacija poprimila negativan predznak kao posljedica porasta cijene energije (uslijed smanjenja gospodarske aktivnosti) i cijene industrijskih proizvoda bez hrane i energije.

Grafikon 3. Kretanje stope inflacije u razdoblju od 2012. do 2021. godine

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Državni zavod za statistiku, lipanj 2022

Godišnja inflacija potrošačkih cijena u Hrvatskoj tijekom 2021. godine znatno je ubrzala (s -0,7% u prosincu 2020. godine na 2,0% u lipnju 2021. godine, odnosno 3,8% u listopadu iste godine), najviše zbog povećanja cijena energije, osobito naftnih derivata. Do tog je porasta došlo uslijed oporavka potražnje ponovnim otvaranjem gospodarstava diljem svijeta te dogovora zemalja udruženih u OPEC+ o ograničavanju ponude (HNB, 2021). Osim rasta cijena energije, na jačanje inflatornih pritisaka utjecao je i rast cijena drugih sirovina na svjetskom tržištu (na primjer prehrambenih i industrijskih proizvoda), poteškoće u globalnim lancima opskrbe koji su dovele do nestašice nekih poluproizvoda i gotovih proizvoda, smanjenje uroda određenih poljoprivrednih kultura zbog vremenskih nepogoda (HNB, 2021).

Što se tiče inflacije, Jurčić je 2021. godine (Jurčić, 2021: 935) predviđao da će se normaliziranjem međunarodnih lanaca snabdijevanja inflacija u većini zemalja u 2022. godini vratiti na predpandemijsku razinu, uz naglasak na prisutnost i dalje velike razine neizvjesnosti. Tada još uvijek nije izbio rat u Ukrajini koji je izazvao dodatne inflatorne pritiske, ali utjecao i na druge ekonomske pokazatelje. „Povišena inflacija također se očekuje u nekim tržištima i gospodarstvima u razvoju, djelomično povezana s visokim cijenama hrane. Također, očekuje se da će središnje banke promatrati prolazne inflacijske pritiske i izbjegavati zaoštavanje

monetarne politike (dizanje kamatnih stopa) sve dok ne budu jasniji temeljni izvori dinamike cijena” (Jurčić, 2021: 935).

Prema projekcijama Međunarodnog monetarnog fonda u Hrvatskoj se u 2022. godini očekuje inflacija od 5,9%, što je za 3,9% više od prvotno procijenjene, dok bi se godinu kasnije trebala vratiti na 2,7%, odnosno na razinu iz 2021. godine (MFF, 2022) Fond je svoje projekcije korigirao uslijed neočekivanog razvoja događaja na istoku Europe i posljedičnog poremećaja gospodarskih tokova na Starome Kontinentu i dijelu Azije. Što se tiče eurozone, procijenjena stopa inflacije će se više nego udvostručiti (s 2,3% u 2021. na procijenjenih 5,3% u 2022. godini). Očekuje se, prema prognozama Europske komisije (European Commission, 2022). da će godišnja stopa inflacije mjerene harmoniziranim indeksom potrošačkih cijena u Hrvatskoj ubrzati s 2,7% u 2021. godini na 6,1% u 2022. godini, kao posljedica porasta cijena energije i hrane izazvanog šokovima na međunarodnim tržištima roba. Također, očekuje se da će prelijevanje rastućih troškova inputa, osobito energije i transporta, potaknuti inflaciju. Predviđa se da će potpora politike, odnosno smanjenje neizravnih poreza, imati učinak ublažavanja na regulirane cijene i cijene hrane. U 2023. godini stopa inflacije trebala bi usporiti na oko 2,8% uslijed prolaska trenutačnih vanjskih šokova. Konačno, dinamika inflacije u Hrvatskoj trebala bi i dalje blisko pratiti prosjeke europodručja i EU (European Commission, 2022).

O neizvjesnosti gospodarskih kretanja svjedoči i činjenica kako Jurčić (2021: 938) u svojem radu iz 2021. godine prenosi revidirane projekcije inflacije Eurostata u europodručju - 1,9% u 2021. godini odnosno 1,4% u 2022. godini (Jurčić, 2021: 939). Također, naglašava da bi inflacija mogla biti i veća od te predviđene razine u uvjetima ograničenja ponude i snažnijeg prijenosa pritiska cijena na potrošačke cijene (Jurčić, 2021: 939). Hrvatska narodna banka (2021) je u svojim projekcijama kretanja inflacije predvidjela prekid ubrzanja inflacije početkom 2022. godine i njezino zadržavanje na razini od 2,4% kao posljedica povećanja doprinosa hrane i temeljne inflacije (IPC-a bez hrane i energije) i smanjenja doprinosa energije ukupnoj inflaciji. Međutim, kao rizike vezane uz projekcije inflacije u 2022. godini HNB (2021) navodi da bi na višu inflaciju mogli utjecati porast određenih administrativno reguliranih cijena (prirodnog plina i električne energije), porast pozitivnog jaza domaćeg proizvoda, nestašica radne snage (moguć je izraženiji rast plaća koji utječe na jačanje troškovnih pritisaka na inflaciju), povećanje troškovnih inflatornih pritisaka iz vanjskog okruženja (uslijed nastavka rasta cijena energenata, više inflacije od očekivane na najvažnijim vanjskotrgovinskim tržištima). Međutim, potencijalno pogoršanje epidemiološke situacije, manji intenzitet gospodarskog oporavka, slabiji oporavak potražnje te niže cijene nafte i drugih sirovina na svjetskom tržištu mogli bi izazvati nižu inflaciju, ali takvi su rizici manje izraženi.

5.4 Turistički pokazatelji

Kada se govori o hrvatskom turizmu, potrebno je naglasiti da je njegov značaj za nacionalno gospodarstvo velik, što se očituje preko turističkih prometa. Nadalje, isto dokazuje i visoki udio turizma u ukupnom bruto društvenom proizvodu. Turizam, posebice u Hrvatskoj, odličan je pokazatelj kakva može biti gospodarska budućnost, on naglašava ujedno i osjetljivost gospodarske strukture na „brze šokove“ i krize (sve vrste). Kako ovim radom primarni istraživački fokus nije gospodarski utjecaj turizma ili (pre)vezanost gospodarstva za turizam, analizirat će se samo utjecaj krize na turizam, a ne osjetljivost (pa i manjkavost) turizma kao „isključive razvojne strategije“. Kako je istaknuto, hrvatsko gospodarstvo najvećim je svojim udjelom vezano uz turizam, stoga je moguće zaključiti vrlo bitne činjenice za gospodarstvo isključivo na temelju turističke sezone koja uvelike prevladava ljeti. U svojoj analizi Rogić (2019) dotiče se i turizma, naglašavajući pritom da nije riječ o zasebnoj komponenti BDP-a ni po proizvodnom ni po rashodnom pristupu, već se značaj turizma ogleda u djelatnosti pružanja smještaja te ugostiteljskih usluga, u djelatnostima prijevoza, poslovanja nekretninama. Također, Karić (2019, prema Rogić i dr., 2020: 133) u svojem istraživanju prezentira pozitivan utjecaj turističke djelatnosti na trgovinu u razdoblju prije koronakrize, koja bi inače bilježila negativne rezultate zbog iseljavanja nakon pridruživanja Hrvatske Europskoj uniji.

Struktura pojedinog nacionalnog gospodarstva determinirala je razinu pogođenosti novonastalom kriznom situacijom. Tako su gospodarstva koja imaju veliki udio turizma u strukturi BDP-a, kao što su francusko, talijansko, španjolsko i hrvatsko, najviše su pogođena pandemijom i zabilježila su u 2020. godini najveći pad BDP-a. “Taj udio u Hrvatskoj ne pokazuje kvalitetu turizma, nego više pokazuje da je industrijska proizvodnja mala. Isto tako, ove zemlje popuštanjem pandemijskih mjera i otvaranjem prema turizmu, imat će u kratkom roku najveće stope rasta” (Jurčić, 2021: 936). Potonje se i dokazalo tako što je, primjerice Republika Hrvatska, s razine BDP-a od 8,2% u 2020. godini zabilježila rast od 3,8% u godini nakon. Kretanje bruto domaćeg proizvoda u zemljama koje uvelike ovise u turizmu prikazano je u Tablici 1.

Tablica 1. Kretanje stope bruto domaćeg proizvoda u razdoblju 2019.-2021. godine

	BDP 2019.	BDP 2020.	BDP 2021.
SVIJET	2,8	-3,2	6,0
EU	1,3	-6,5	4,6
HRVATSKA	2,9	-8,2	3,8
FRANCUSKA	1,5	-8,2	5,8
ITALIJA	0,3	-8,9	4,9
ŠPANJOLSKA	2,0	-10,8	6,2

Izvor: Jurčić (2021, 936) prema IMF, WEO; travanj 2021., Fiscal Monitor, travanj 2021.

Izvoza usluga, točnije pad te komponente BDP-a (od 15%) posebno u drugom kvartalu 2019. godine (67,4%), najviše je pridonio padu ukupne razine ekonomske aktivnosti. Rogić (2020) Hrvatsku također uspoređuju s drugim mediteranskim zemljama, čija gospodarstva snažno ovise o turizmu. Tako je Španjolska doživjela pad BDP-a u drugom kvartalu od 60,9%, Italija 53,8%, Francuska 26,6%.. Iz gore navedene tablice možemo zaključiti nekoliko stavki, dani u nastavku. COVID-19 pandemija toliko je osjetno zahvatila cijeli svijet, tako da ne zabrinjava činjenica kako je Hrvatska direktno nastradala smanjenom stopom BDP-a. Nije za čuditi se obzirom kako se isti smjer kretanja BDP-a desio i ostalim svjetskim velesilama gore navedenim. Svijet je stao i jako je teško bilo raditi nešto u svrhu podizanja stope BDP-a, posebno u početku pandemije i stroge karantene. Zanimljiv je stupac 2021. godine gdje je stopa hrvatskog BDP-a najmanja u usporedbi s ostalim zemljama te čak manja i od svjetskog prosjeka. Razlog tomu je nestabilna ekonomska politika zemlje i trebat će određeno vrijeme kako bi se ubrzao gospodarski rast i, samim time, oporavak te jačanje otpornosti. S druge strane, treba biti uvelike svjestan kako upravo turizam određuje stopu BDP-a u Hrvatskoj, a nemogućnost prave turističke sezone može biti kobno za Hrvatsku, a to je upravo i bio razlog u prethodnim godinama vrlo jakih restrikcija uzrokovanih COVID-19. Nakon ovih analiza, u nastavku će se pokušati istaknuti najvažniji post-pandemijski izazovi.

6 POST-PANDEMIJSKI IZAZOVI

Iako ljudska civilizacija „pamti“ brojne ekonomske, zdravstvene i razvojne izazove kroz povijest, treba se priznati kako je pandemija, u suvremeno doba, ipak bila (i jest) iznenadna i nesvakidašnja pojava, analizirajući njezinu geografsku rasprostranjenost i dubinu utjecaja (društvenih, ekonomskih, političkih, tehnoloških, a ne samo zdravstvenih). Moglo bi se reći kako je ova pandemija „lupila šamar“ svom dosegu civilizacije suvremenog doba, podsjetivši čovječanstvo na ranjivost. Koliko god bili upoznati s COVID-19, metodama liječenja, restrikcija i slično, uvijek će se, posebno u današnjem modernom svijetu, moći naslutiti potencijalne posljedice na svijet, odnosno pojedince. Zbog takvih pojava, jako je ključno da javnost, odnosno država uključi stanovništvo u aktivnu borbu protiv pandemije jer ista nije povoljna ni za koga. Velik je broj stavki koje se mogu popraviti, ali postoje određeni ključni izazovi s kojima se država, Vlada i stanovništvo moraju suočiti, a to je blagostanje narode i ekonomska stabilnost kojoj svi moraju težiti (a onda, u skladu s time, i djelovati). Jurčić (2021) smatra kako se kretanje gospodarstva ne može procijeniti na temelju podataka iz nekoliko prethodnih godina niti se u tako kratkom razdoblju može dobiti jasna slika strukture nekog gospodarstva koja je temelj budućeg razvoja. Osim toga, tvrdi da, samo kada bi se bilježila prosječna godišnja stopa rasta BDP-a od 7%, gospodarstvo može udvostručiti svoj BDP za deset godina.

„Točni razmjeri posljedica ove krize još nisu poznati i uvelike će ovisiti o daljnjem razvoju epidemiološke situacije i trajanju pandemije na domaćoj i globalnoj razini. No, u usporedbi s financijskom krizom iz 2008. godine, hrvatsko gospodarstvo se pokazalo otpornije: ranjivosti kućanstava i poduzeća su znatno smanjene, a članstvo u Europskoj uniji omogućuje Hrvatskoj pristup europskim fondovima i mehanizmima za brži oporavak gospodarske aktivnosti” (HNB, 2020).

Prijelaz sa „zaključavanja gospodarstva” i „kolapsa” zdravstvenog sustava do kontinuiranog ublažavanja mjera za suzbijanje širenja COVID-19, kao i njihovog konačnog ukidanja, te poboljšanja zdravstvene situacije praćen je vraćanjem gospodarstva Europske unije u sve intenzivniju gospodarsku aktivnost (Jurčić, 2021: 937). Uvođenje cijepljenja dovelo je do sve manjeg broja novih slučajeva zaraze, kao i broja hospitaliziranih, a s time i ponovnog otvaranja gospodarstva, a posebno uslužnog sektora (Jurčić, 2021: 937).

Europska komisija u svojem izvješću (European Commission, 2022) podsjeća da je Hrvatska u 2020. godine pretrpjela veliki udar uzrokovanom krizom COVID-19, kao dvama razornim potresima, što je ostalo zabilježeno kao pad BDP-a od 8,1%. U skladu sa *Zimskom*

privremenom prognozom Europske komisije (European Commission, 2022), realni BDP Hrvatske porastao je za 10,2% u 2021. godini, dovršivši potpuni oporavak u obliku slova V. Rast je uglavnom rezultat pozitivnih turističkih ostvarenja (boljih od očekivanih) i snažne osobne potrošnje. Ipak, preliminarne MMF-ove prognoze kretanja BDP-a u 2022. godini ne pokazuju se toliko optimističnim za nastavak oporavka hrvatskog gospodarstva. Kao što je detaljnije prikazano u prethodnom poglavlju, MMF je svoja očekivanja korigirao - s procijenjene stope rasta BDP-a od 5,8% na tek 2,7% (MMF, 2022). Europska komisija (European Commission, 2022) projicira rast hrvatskog BDP-a u 2022. godini od 3,4% kao posljedicu porasta domaće potražnje, dok bi neto izvoz trebao imati neutralniju ulogu. “Rastuća inflacija vjerojatno će utjecati na osobnu potrošnju, ali stabilna kretanja na tržištu rada, trendovi u potrošačkom kreditiranju i očekivana solidna turistička sezona ukazuju na to da će potrošnja zadržati solidan doprinos rastu BDP-a” (European Commission, 2022). U istom izvješću EK upozorava da veće napore treba usmjeriti na obnovu Banovine i Zagrebu, koja će generirati dodatnu investicijsku aktivnost. Osim toga, na investicije će se uložiti i sredstva osigurana u Nacionalnom planu oporavka i otpornosti. “Gledajući vanjske utjecaje, prigušena potražnja glavnih trgovinskih partnera Hrvatske sugerira da će rast robnog izvoza oslabiti, ali ostati stabilan, dok se očekuje da će izvoz usluga ove godine dosegnuti predpandemijsku razinu, uz veliku potporu turizma” (European Commission, 2022). Za 2023. godinu Europska komisija predviđa realni rast BDP-a od oko 3%.

Sličnog je stava i Jurčić (2021) koji tvrdi da je jedan od čimbenika koji će pomoći oporavku hrvatskom gospodarstvu pojačana turistička aktivnost. Jurčić (2021: 937) navodi i kako je porasla potrošnja što je jedan od čimbenika koji bi mogao „nadmašiti privremene nedostatke inputa proizvodnje i sve veće troškove koji pogađaju dijelove proizvodnog sektora”. Naime, u državama u kojima prihodi od turizma i uslužnih djelatnosti generiraju veliki udio u ukupnim prihodima, tijekom pandemije COVID-19 došlo je do značajnog smanjenja gospodarske aktivnosti, ali i ukupne zaposlenosti (Starešinić, 2021). Starešinić (2021) spominje i razinu digitalizacije kao jedan od čimbenika gospodarskog oporavka jer pomaže kod unaprjeđenja i optimizacije raznih procesa gospodarskih subjekata. Tijekom pandemije i s njom povezane mjere socijalnog distanciranja neophodnost digitalizacije procesa i izgradnje kvalitetne infrastrukture došli su u prvi plan.

Kada se govori o post-pandemijskim izazovima oporavka hrvatskog gospodarstva, u obzir treba uzeti i činjenicu da u Hrvatskoj prevladavaju mala i mikro poduzeća koja nemaju financijski kapacitet da prežive pad proizvodnje i prometa (Starešinić, 2021).

„Kako ekonomska kriza bude napredovala, može se očekivati kako će smanjenje dohotka stanovništva uzrokovano rastom nezaposlenosti i padom plaća rezultirati daljnim padom osobne potrošnje stanovništva kao i promjenom njene strukture (smanjenje potražnje za trajnim i luksuznim dobrima). Također, očekuje se smanjenje investicijske potrošnje zbog ekonomske neizvjesnosti i smanjenja tekućeg dohotka” (Čorić, 2020). Europska se komisija u svojem izvješću (European Commission, 2022) također dotiče kretanja zaposlenosti u “post-pandemijskom” razdoblju. Premda je Hrvatska prije pandemije bilježila stalan rast stope zaposlenosti, da bi u 2020. godini “ostala neokrznutom”, u 2021. godini stopa zaposlenosti porasla je na 68,2%, ali je ostala znatno ispod prosjeka EU-a od 73,1% (misli se na dobnu skupinu od 20 do 64 godine). Mjere očuvanja radnih mjesta, podržani mjerama Europske unije, pomogli su u ublažavanju utjecaja na stopu zaposlenosti. Ipak, Europska komisija upozorava da su veliki izazov hrvatskog tržišta rada razlike u stopi nezaposlenosti među niskokvalificiranom i srednje kvalificiranom radnom snagom, koja zaostaje za visokokvalificiranim radnicima. “To ukazuje na važnost jačanja mjera za usavršavanje i prekvalificiranje kako bi se pomoglo smanjiti neusklađenost vještina i posljedični ozbiljan nedostatak radne snage. Također postoje značajne regionalne razlike u razinama zaposlenosti i sigurnosti” (European Commission, 2022).

Kao post-pandemijske izazove za svjetski društveni i ekonomski poredak Jurčić (2021) navodi nastavak borbe s pandemijom COVID-a 19 (uz očekivanje kako će se virus ipak staviti pod kontrolu), klimatske promjene (značajan izvor današnjeg bogatstva dolazi iz prekomjerne eksploatacije prirode i ljudi), sve veću automatizaciju i robotizaciju proizvodnje (koji postupno zamjenjuju ljude u procesu proizvodnje, zbog čega je stjecanje osobnih dohodaka kao izvor potrošnje vrlo neizvjesno) i rast Kine (koja ima cilj zauzeti još aktivniju i dominantniju ulogu u svjetskom gospodarstvu i politici) (Jurčić, 2021: 942-943).

Kao determinante razvoja hrvatskog gospodarstva u post-pandemijskom razdoblju Jurčić (2021) navodi nizak bruto domaći proizvod po stanovniku, gotovo najnižu stopu gospodarskog rasta u Europi, uvođenje eura kao službene valute, veliku štetu koju je nanijela mirovinska reforma iz 2002. godine. Jurčić (2021: 944) posebno ističe Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. - 2026. u sklopu kojeg će Hrvatskoj biti isplaćeno gotovo 30 milijardi eura (227 milijardi kuna) europskih sredstava namijenjenih oporavku gospodarstva, ali će „imati zanemariv utjecaj na povećanje proizvodnih kapaciteta, što je najveći problem hrvatskog gospodarstva”.

Jurčić (2021) naglašava da sustavno i stručno upravljanje te usklađenost temeljnih ekonomskih politika - gospodarske politike, politike ravnomjernog regionalnog razvoja,

politike razvoja javnog sektora, politike javnih financija i monetarne politike - sa specifičnostima koje se odvijaju u europskom i globalnom okruženju mogu Hrvatsku izvesti na put oporavka, ali opovrgava njihovo provođenje zbog čega Hrvatskoj prijete “potonuće prema dnu”.

7 ZAKLJUČAK

Svijet, a tako i Republika Hrvatska, početkom 2020. godine suočila se s pojavom dotad nepoznatom virusa COVID-19. Nastupila je pandemija, a s njom i zdravstvena kriza koja se prelila na krizu cjelokupnog gospodarstva. Kako bi spriječile širenje virusa na početku pandemije, zemlje su donosile mjere s ciljem zaštite zdravlja i života stanovništva, a uključivale su smanjenje mobilnosti, socijalno distanciranje, ograničavanje normalnog funkcioniranja određenih djelatnosti. Nastala situacija dovela je do pojave ekonomskih šokova ponude i potražnje na koje su države reagirale uvođenjem gospodarskih mjera na što su utrošena značajna sredstva kako iz državnog proračuna, tako i sredstva iz mehanizama pomoći Europske unije. Cilj im je bio ublažiti šok nelikvidnosti, spriječiti otpuštanje zaposlenika, pomoći poduzećima u ispunjavanju poreznih obveza.

Pojavom virusa COVID-19 zavladao je nova velika ekonomska kriza koja je specifična po neizvjesnom trajanju i intenzitetu utjecaja. Posljedice pandemije prikazane su kretanjima nekih od najvažnijih ekonomskih pokazatelja - bruto domaćeg proizvoda, stope zaposlenosti, inflacije te turističkih pokazatelja. Hrvatska se tako suočila s najvećim padom BDP-a u svojoj povijesti, tržište rada zabilježilo je negativna kretanja, stopa inflacije iznad je svih očekivanja, a gospodarstva, kao što je hrvatsko, koje velikim dijelom ovise o turizmu, zabilježila su loše turističke pokazatelje.

O neizvjesnosti posljedica pandemije virusa COVID-19 ukazuju i projekcije Hrvatske narodne banke, Međunarodnog monetarnog fonda i Europske komisije koje su revidirale svoja očekivanja za isto razdoblje. Ipak, najnovije proljetne prognoze Europske komisije upućuju na to da će hrvatsko gospodarstvo 2022. godine "rasti" za 3,4%, stopa zaposlenosti trebala bi se povećati za oko 1,5%, a inflacija bi mogla iznositi 6,1% zbog rasta cijena energije i hrane. Nakon snažnog oporavka 2021. godine, u tekućoj godini očekuje se skromniji, ali i dalje solidan rast zbog novonastalih okolnosti, a to su, izravna, ali ograničena, izloženost hrvatskog gospodarstva učincima ruske agresije na Ukrajinu. Što se tiče procjene rasta za sljedeću godinu, Komisija je zadržala raniju prognozu rasta BDP-a od 3%. Kao negativne rizike postpandemijskog oporavka, Komisija ističe globalnu nesigurnost i rast cijena robe što može utjecati na domaću i vanjsku potražnju. S druge strane, pozitivni su rizici predviđeno uvođenje eura 1. siječnja 2023. godine, što bi moglo generirati dodatne investicije i potaknuti trgovinu. Također, Hrvatska bi korištenjem europskih sredstava kroz Nacionalni plan za oporavak i otpornost mogla ostvariti potencijalni rast gospodarstva.

Budući da pandemija službeno još uvijek nije završila, ne mogu se utvrditi njezini ukupni učinci na ekonomsku aktivnost Hrvatske. Osim toga, na oporavak utječe i ruska invazija na Ukrajinu koja je izazvala dodatne šokove. Ipak, autori se slažu da je Hrvatske na koronakrizu reagirala brže i uspješnije, nego na ekonomsku krizu iz 2008. godine te da se gospodarstvo pokazalo otpornijim, kao i da će oporavak biti snažniji.

8 LITERATURA

KNJIGE:

1. Baldwin, R. i Mauro, B. W. D. (2020). *Economics in the Time of COVID-19*. CEPR Press, London, UK

ZNANSTVENI ČLANCI:

2. Babić, M. (2008). *Obnovljeni život: Financijske spekulacije i ekonomska kriza*, 63 (4) 385-388, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/30490> (pristupljeno 6. srpnja 2022)

3. Baletić, Z. (2009). *EKONOMSKI PREGLED: Kriza i antikrizna politika*, 60(1-2) 99-106

4. Čavrak, V. (2020)., *Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njenom rješavanju*, EFZG working paper series, (3), preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/236781/> (pristupljeno 6. srpnja 2022.)

5. Ćorić, B. (2020). *COVID-19: Osnovni makroekonomski okvir za razumijevanje ekonomske krize i mjera makroekonomske politike* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.efst.unist.hr/o-fakultetu/novosti/upisi/covid-19-osnovni-makroekonomski-okvir-za-razumijevanje-ekonomske-krize-i-mjera-makroekonomske-politike> (pristupljeno 5. srpnja 2022.)

6. Delivorias, A., Scholz, N. (2020). *Economic impact of epidemics and pandemics*. [e-publikacija], preuzeto s [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646195/EPRS_BRI\(2020\)646195_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646195/EPRS_BRI(2020)646195_EN.pdf) (pristupljeno 6. srpnja 2022.)

7. HNB (2020). *Financijska stabilnost* (21) [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hnb.hr/-/financijska-stabilnost-21/> (pristupljeno 8. srpnja 2022.)

8. HNB (2020). *Makroekonomska kretanja i prognoze* (8) [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hnb.hr/-/makroekonomska-kretanja-i-prognoze-br-8> (pristupljeno: 8.srpnja 2022)

9. HNB (2020). *Makroekonomska kretanja i prognoze* (9) [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hnb.hr/-/makroekonomska-kretanja-i-prognoze-br-9> pristupljeno 8. srpnja 2022.)

10. Jurčić, Lj. (2021.) *Postpandemijska ekonomska očekivanja*, 72, *Ekonomski pregled* (2021). (6) 933-945

11. Prašcević, A. (2020). *Ekonomski šok pandemije COVID-19 - Prekretnica u globalnim ekonomskim kretanjima* [e-publikacija] preuzeto s <http://www.ekof.bg.ac.rs/wpcontent/uploads/2014/10/011.pdf> (pristupljeno 8. srpnja 2022)

12. Rogić Dumančić, L. i dr. (2021). *Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo*

INTERNET:

1. Jutarnji list, <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/mm-f-prepolovio-prognozu-rasta-za-hrvatsku-u-2022-rast-bdp-a-bit-ce-2-7-posto-15185733>

(pristupljeno 7. srpnja 2022.)

2. HNB, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/medunarodni-odnosi/medunarodni-monetarni-fond> (pristupljeno 7. srpnja 2022)

3. Europska komisija, https://ec.europa.eu/info/system/files/2022-european-semester-country-report-croatia_en.pdf, pristupljeno 6. srpnja 2022.)

4. IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022>,

5. https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2022/spring/ecfin_forecast_spring_2022_hr_en.pdf (pristupljeno 8. srpnja 2022.)

6. Svj. Banka <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34105/Croatia-Boosting-Croatia-s-Economic-Resilience.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (pristupljeno 8. srpnja 2022.)

7. Plan oporavka, <https://planoporavka.gov.hr/>, pristupljeno 8. srpnja 2022.

8. Državni zavod za statistiku, <https://web.dzs.hr/calcinfl.htm>, pristupljeno 8. srpnja 2022.

9. Hrvatski zavod za zapošljavanje, <https://statistika.hzz.hr/>, pristupljeno 9. srpnja 2022.

Tablica 1. Kretanje bruto domaćeg proizvoda u razdoblju 2019. do 2021. godine

Popis grafikona

Grafikon 1. Stopa promjene BDP-a Republike Hrvatske u razdoblju od 2012. do 2021. godine

Grafikon 2. Kretanje broja nezaposlenih od 2012. do 2021. u Republici Hrvatskoj

Grafikon 3. Kretanje stope inflacije u razdoblju od 2012. do 2021.

Popis slika

Slika 1. Makroekonomski model uklanjanja krize COVID-19

Slika 2. Postotna promjena zaposlenosti i razine BDP-a kroz tromjesečja tijekom vrhunca
pandemije COVID-19

